

STEFAN MICHALIK

KOMPLEKSOWY SYSTEM OBIEKTÓW I OBSZARÓW CHRONIONYCH WOJEWÓDZTWA KROŚNIEŃSKIEGO

I. UWAGI WSTĘPNE

Zagadnieniem optymalizacji systemu obszarów chronionych zajmowało się wielu autorów. Opracowano szereg koncepcji i wniosków dotyczących zarówno ochrony rezerwatowej (Kostyrko 1949, Jankowski 1960, Czubiński 1965, Sokołowski 1974; Witkowski 1975; Michalik 1973, 1977, 1978a, b i wiele innych), jak i ochrony krajobrazu (Novák i in. 1967, 1970; Bogdanowski 1967, 1972, 1976, Kozłowski 1972, 1973, 1975, 1980; Bogdanowski i in. 1973; Alexandrowicz 1976; Faliński 1977; Czemerda, Zabierowski 1978; Jagusiewicz 1979).

W niniejszej pracy podjęto próbę przedstawienia ogólnej koncepcji optymalnego systemu obszarów chronionych dla województwa krośnieńskiego. Oparto ją na materiałach i sugestiach opracowań szczegółowych, dotyczących problematyki rezerwatów oraz pomników przyrody nieożywionej (Alexandrowicz 1987) i przyrody ożywionej (Kurzyński 1987), parków narodowych (Michalik 1987b) oraz ochrony krajobrazu (Brykowicz, Studnicka 1987) na terenie wymienionego województwa. W oparciu o powyższe, krytycznie przeanalizowane materiały przedstawiono — w znacznym stopniu oryginalną — koncepcję sieci przestrzennej obszarów chronionych różnej kategorii. Starano się również uwzględnić w możliwie dużym zakresie wnioski wynikające z wcześniejszych opracowań, dotyczących przede wszystkim ekologicznych podstaw funkcjonowania systemów wielkopowierzchniowych obszarów chronionych (Matuszkiewicz 1974; Andrzejewski 1976; Gacka-Grzesikiewicz 1976; Gacka-Grzesikiewicz, Różycka 1977; Faliński 1977; Langer 1978; Rużička, Drdoš 1978; Banach, Kozakiewicz A., Kozakiewicz M. 1979; Michalik 1979; Kozakiewicz A., Kozakiewicz M. 1980).

Zaprojektowane granice i powierzchnie obszarów są w znacznej części orientacyjne i wymagają szczegółowych opracowań projektowych. Nie jest to również sieć przestrzenna zamknięta. Ulegnie ona z pewnością modyfikacjom oraz uzupełnieniom w miarę coraz dokładniejszego zbadania przyrody województwa i ujawnienia nowych potrzeb w zakresie jej ochrony.

II. PROJEKT KOMPLEKSOWEGO SYSTEMU OBIEKTÓW I OBSZARÓW CHRONIONYCH

A. Założenia programowe

Przy opracowaniu koncepcji optymalnego systemu obszarów chronionych województwa krośnieńskiego przyjęto szereg założeń, z których najważniejsze przedstawiono niżej:

1. Podstawą systemu winna być wartość i zróżnicowanie elementów przyrody oraz krajobrazu na terenie województwa (Michalik 1985a).

2. Zakres ochrony elementów przyrody unikalnych w skali całego kraju może, jeśli zachodzi konieczność, przekraczać lokalne potrzeby ochrony oraz interesy gospodarcze województwa.

3. Nie należy obawiać się znacznego zwiększenia obszarów podlegających różnym formom ochrony. Nie są to bowiem tereny w różnym stopniu „stracone” dla gospodarki i użytkowania, a tylko chronione przez prawo przed nadmierną eksploatacją, czyli przed gospodarką rabunkową.

4. Wielkość powierzchni objętej różnymi kategoriami ochrony na terenie województwa winna odpowiadać wskaźnikom wypracowanym w efekcie dotychczasowych badań naukowych i studiów planistycznych, zarówno krajowych, jak i zagranicznych.

Dla ochrony typu rezerwatowego (park narodowy, rezerваты) przyjęto wskaźnik około 5% powierzchni, ustalony dla regionu karpackiego (Michalik 1973, 1978a). Dla parków krajobrazowych przyjęto wartość około 20%, czyli znacznie wyższą od proponowanej średniej krajowej (Faliński 1977, Kozłowski 1980). Jest to uzasadnione przez wybitne walory krajobrazowe województwa krośnieńskiego, a szczególnie przez występowanie unikalnego w skali Polski krajobrazu Karpat Wschodnich. Dla obszarów chronionego krajobrazu przyjęto wskaźnik około 30%, zgodny z proponowaną średnią krajową (Kozłowski 1980). Ogółem obszar objęty różnymi formami ochrony przyrody winien osiągać około 50% terenu, podobnie jak to ma miejsce w innych, szczególnie cennych pod względem przyrodniczym, województwach (Kozłowski 1980).

5. Ochrona przyrody województwa krośnieńskiego musi być powiązana z programem ogólnokrajowym (Faliński 1977, Kozłowski 1973, 1980), a zwłaszcza karpackim (Alexandrowicz 1976).

6. Wielkopowierzchniowe obszary chronione województwa krośnieńskiego winny tworzyć logiczny system powiązanych ze sobą korytarzy ekologicznych

(Gacka-Grzesikiewicz 1976) obejmujących i łączących możliwie największą liczbę rezerwatów. Korytarze ekologiczne winny nawiązywać do istniejących i przewidywanych obszarów chronionych w sąsiednich województwach.

7. W miarę istniejących możliwości należy stosować stopniowe osłabianie reżimu ochronnego, zwłaszcza w otoczeniu bardzo wartościowych obiektów przyrodniczych, tak aby parki krajobrazowe tworzyły otuliny dla parku narodowego i rezerwatów, a same były z kolei otoczone przez strefy chronionego krajobrazu.

B. Projektowane obiekty i obszary chronione

1. Parki narodowe. Projektuje się znaczne powiększenie obszaru istniejącego Bieszczadzkiego Parku Narodowego (z 5723 ha do około 20600 ha) w kierunku południowym i zachodnim wzdłuż granicy ze Związkiem Radzieckim i Czechosłowacją (ryc. 1). BdPN po powiększeniu obejmie najcenniejsze przyrodniczo-obszary Bieszczadów Wysokich (Michalik 1978b, 1987b) i stworzy warunki dla utworzenia w tym regionie projektowanego parku międzynarodowego (Michalik 1977, 1981a).

Od szeregu lat zgłaszane są również propozycje utworzenia w Beskidzie Niskim, na pograniczu województw krośnieńskiego i nowosądeckiego, drugiego parku narodowego, który obejmowałby masywy Magury Wątkowskiej i Małastowskiej (Faliński 1977, Kozłowski 1980, Smólski rkps). Koncepcja ta jest dyskusyjna. Środowisko przyrodnicze na obszarze projektowanego Magurskiego Parku Narodowego jest bardzo silnie zniekształcone przez człowieka (Michalik 1987 b). Około 40% lasów stanowią sztuczne drzewostany sosnowe na siedlisku buczyn, jedlin, i grądów. Tereny rolnicze i zabudowane zajmują tu tylko około 10%, ale ich rozmieszczenie jest bardzo niekorzystne, gdyż rozdzielają kompleks leśny Parku na trzy izolowane wyspy. Obszary otaczające projektowany Park są w znacznym stopniu zajęte pod uprawę roli i zabudowę wiejską, co umożliwia utworzenie odpowiedniej strefy otulinowej (Michalik 1987b). Z powyższych względów w projekcie obszarów chronionych województwa krośnieńskiego zaproponowano rozwiązanie alternatywne polegające na utworzeniu w Beskidzie Niskim wielkopowierzchniowych rezerwatów leśnych, m. in. na Magurze Wątkowskiej (Michalik 1981b, 1982).

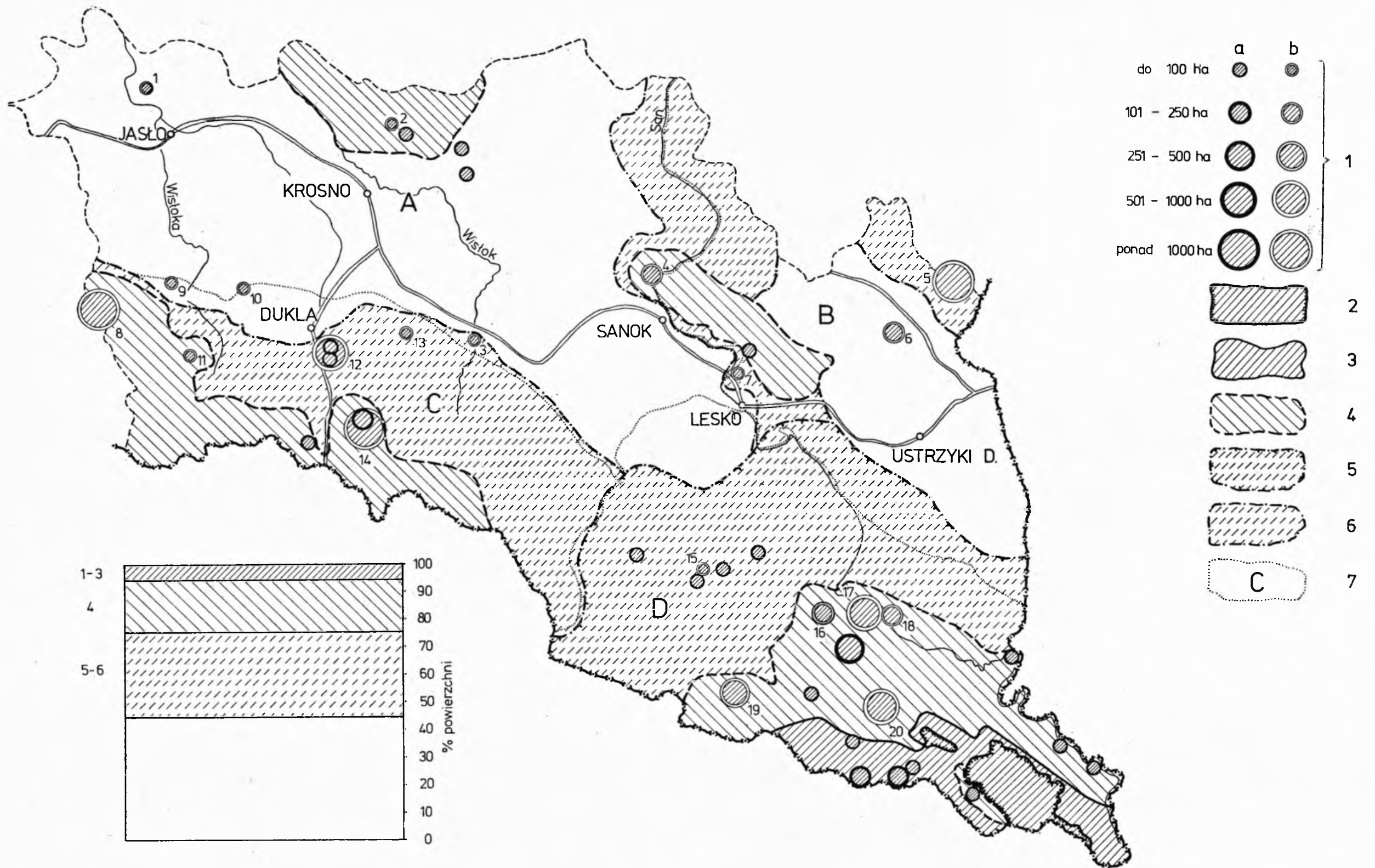
2. Rezerваты przyrody. Lista rezerwatów proponowanych do utworzenia (tab. I) obejmuje szereg obiektów projektowanych od dawna i mających już szczegółowe opracowania, oraz obiekty nowe, dla których podano jedynie orientacyjną powierzchnię i lokalizację. Ogółem za celowe uznano utworzenie 20 rezerwatów o łącznej powierzchni 9131 ha (Alexandrowicz 1987, Kurzyński 1987).

Zdecydowana większość rezerwatów zlokalizowana została na terenach parków krajobrazowych i stref chronionego krajobrazu. Tylko cztery niewielkie obiekty, głównie dla ochrony form przyrody nieożywionej i krajobrazu, zaprojektowano w obrębie obszarów nie przewidywanych do ochrony.

Liczba i powierzchnia rezerwatów w poszczególnych regionach fizjograficznych

TABELA I
Projektowane rezerwy przyrody w województwie króśnieńskim

Jednostka geobotaniczna i geomorfologiczna	L. p. (zgodnie z numeracją na mapie - rys. 2)	Proponowana nazwa rezerwatu (i typ: L-leśny, F-florystyczny, Fa-faunistyczny, T-torfowiskowy, K-krajobrazowy, N-przyrody nieożywionej)	Orientacyjna powierzchnia w ha	Stan zachowania biocenozy: P-pierwotne N-naturalne A-antropogeniczne	Stan zagrożenia I — małe lub brak II — średnie III — duże
Pogórze Karpat Zachodnich	1	<i>Labirynt skalny na Górze Zamkowej Golez</i> (N/L)	30,0	N/A	I
	2	<i>Skalki na wzgórzu Kamieniec</i> (N/L)	30,0	N/A	I
	3	<i>Przełom Wisłoka pod Beskiem</i> (N/K)	25,0	N/A	II—III
	4	<i>Dolina Sanu koło Trepczy</i> (K/L)	120,0	N/A	II
		razem	205,0		
Pogórze Karpat Wschodnich	5	<i>Turnica</i> (część rezerwatu) (L)	1000,0	P/N	I
	6	<i>Dolina Wiaru</i> (L/K)	100,0	N	II
	7	<i>Postolów</i> (L)	25,0	N/A	II
		razem	1125,0		

Ryc. 1. Istniejące i projektowane obszary chronione w województwie krosnieńskim: 1 — rezerwy przyrody (a — istniejące, b — projektowane), 2 — park narodowy w aktualnych granicach, 3 — park narodowy po projektowanym powiększeniu, 4 — projektowane parki krajobrazowe, 5 — istniejący obszar chronionego krajobrazu, 6 — projektowane obszary chronionego krajobrazu, 7 — granice regionów geobotanicznych i geomorfologicznych (A — Pogórze Karpat Zachodnich, B — Pogórze Karpat Wschodnich, C — Beskid Niski, D — Bieszczady)

Beskid Niski	8	Magura Wątkowska (część rezerwatu (L/Fa)	3000,0	P/N/A	I-II	
	9	Góra Mrukowa (L)	30,0	N	II	
	10	Łysa Góra (L)	30,0	N	II	
	11	Skalki na Górze Kamień (L/N)	30,0	N	II	
	12	Cergowa Góra (K/L) — połączenie i powiększenie dwu istniejących rezerwatów	434,0	N	II	
	13	Góra Przymiarki (K)	80,0	N	II	
	14	Powiększenie istniejącego rezerwatu Przełom Jasiołki (L/K)	1877,0	N	I	
		razem	5481,0			
	Bieszczady	15	Jablonki (L/K)	100,0	N/A	II
		16	Sine Wiry (N)	130,0	N/A	II-III
		17	Dolina Sanu pod Otrytem (K/Fa)	500,0	N/A	II
		18	Otryt (L)	190,0	N	I-II
		19	Cisna (K/L)	400,0	N	I-II
		20	Polonina Wetlińsko-Smerekca (K/F)	1000,0	P/N	I-II
		razem	2320,0			
		Ogółem	9131,0			

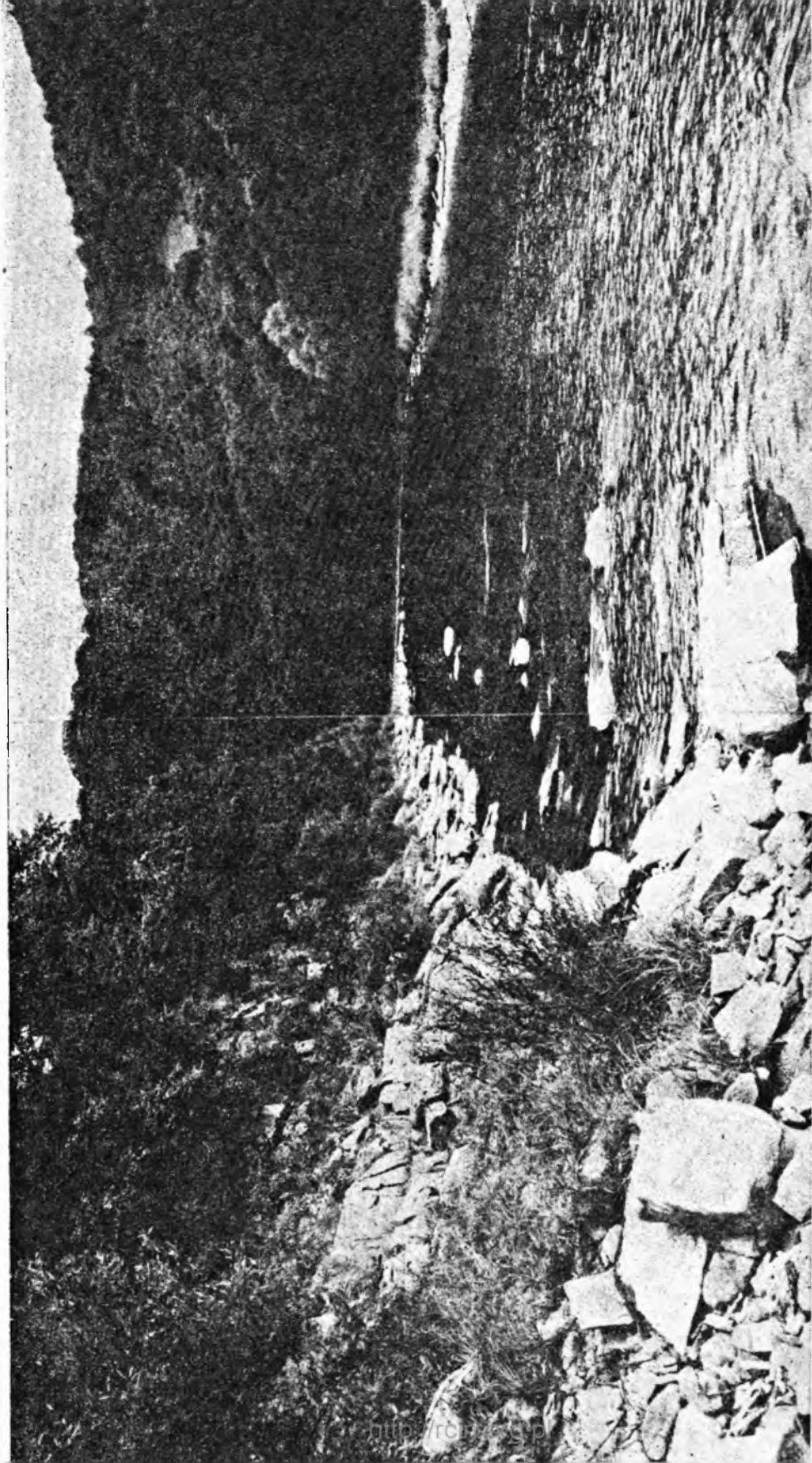
jest zależna od ich wartości przyrodniczej i dotychczasowej sieci obiektów tego typu.

Największą powierzchnię (5481 ha) zajmują projektowane rezerwy w Beskidzie Niskim (tab. I, ryc. 1). Na uwagę zasługują tu trzy wielkopowierzchniowe rezerwy leśne lub leśno-krajobrazowe: *Magura Wątkowska*, *Przełom Jasiołki* i *Cergowa Góra*. Rezerwat leśny *Magura Wątkowska* położony jest na pograniczu województw krośnieńskiego i nowosądeckiego. Stanowi on propozycję alternatywną w stosunku do projektowanego Magurskiego Parku Narodowego i winien objąć około 7 tysięcy ha (z tego około 4000 na terenie woj. krośnieńskiego). W jego obrębie mieszczą się dwa projektowane rezerwy przyrody nieożywionej (Alexandrowicz 1987) — Skałki na wzgórzu Ruski Zamek oraz Góra Zamkowa. *Magura Wątkowska* jest najważniejszym z projektowanych rezerwatów w Beskidzie Niskim. Objąłby on największy i najcenniejszy kompleks leśny z dużymi fragmentami pierwotnych biocenoz puszczańskich, stanowiący najbogatszą w tym regionie ostoję flory i fauny. Drugi, duży i wartościowy, obiekt można uzyskać przez znaczne powiększenie obszaru (do około 2000 ha) istniejącego rezerwatu leśno-krajobrazowego *Przełom Jasiołki*. Konieczne wydaje się także połączenie dwu istniejących

TABELA II

Parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu w województwie krośnieńskim

Nazwa obszaru (I-istniejący, P-proponowany)	Powierzchnia w ha	Liczba (w nawiasie) i powierzchnia rezerwatów znajdujących się na jego terenie		Powierzchnia obszaru bez rezerwatów
		istniejących	proponowanych	
Czarnowiecki Park Krajobrazowy (P)	13 618	(1) 13,66	(1) 30,00	13 574
Park Krajobrazowy Gór Słonnych (P)	12 304	(1) 5,34	(1) 120,00	12 179
Park Krajobrazowy Beskidu Niskiego (P) część	34 281	(2) 141,10	(3) 4907,00	29 233
Bieszczadzki Park Krajobrazowy (P)	46 678	(6) 564,16	(5) 2219,87	43 894
Obszar Chronionego Krajobrazu — Pogórze Przemyskie (P)	30 200	—	(1) 1000,00	29 200
Obszar Chronionego Krajobrazu — Beskid Niski (P)	61 048	(2) 65,68	(3) 539,00	60 443
Wschodniobeskidzki Obszar Chronionego Krajobrazu (Bieszczady) — zmodyfikowany (I)	91 102	(4) 20,45	(1) 100,00	90 982

Ryc. 2. Projektowany rezerwat krajobrazowo-faunistyczny Dolina Sanu pod Otrytem. Widoczne po lewej słoneczne, kamieniste zbocza zamieszkuje wąż Eskulapa

Fot. S. Michalik

rezerwatów na Cergowej Górze koło Dukli i objęcie ochroną całego kompleksu leśnego pokrywającego masyw góry. Powierzchnia połączonego i rozszerzonego rezerwatu wynosiłaby około 500 ha.

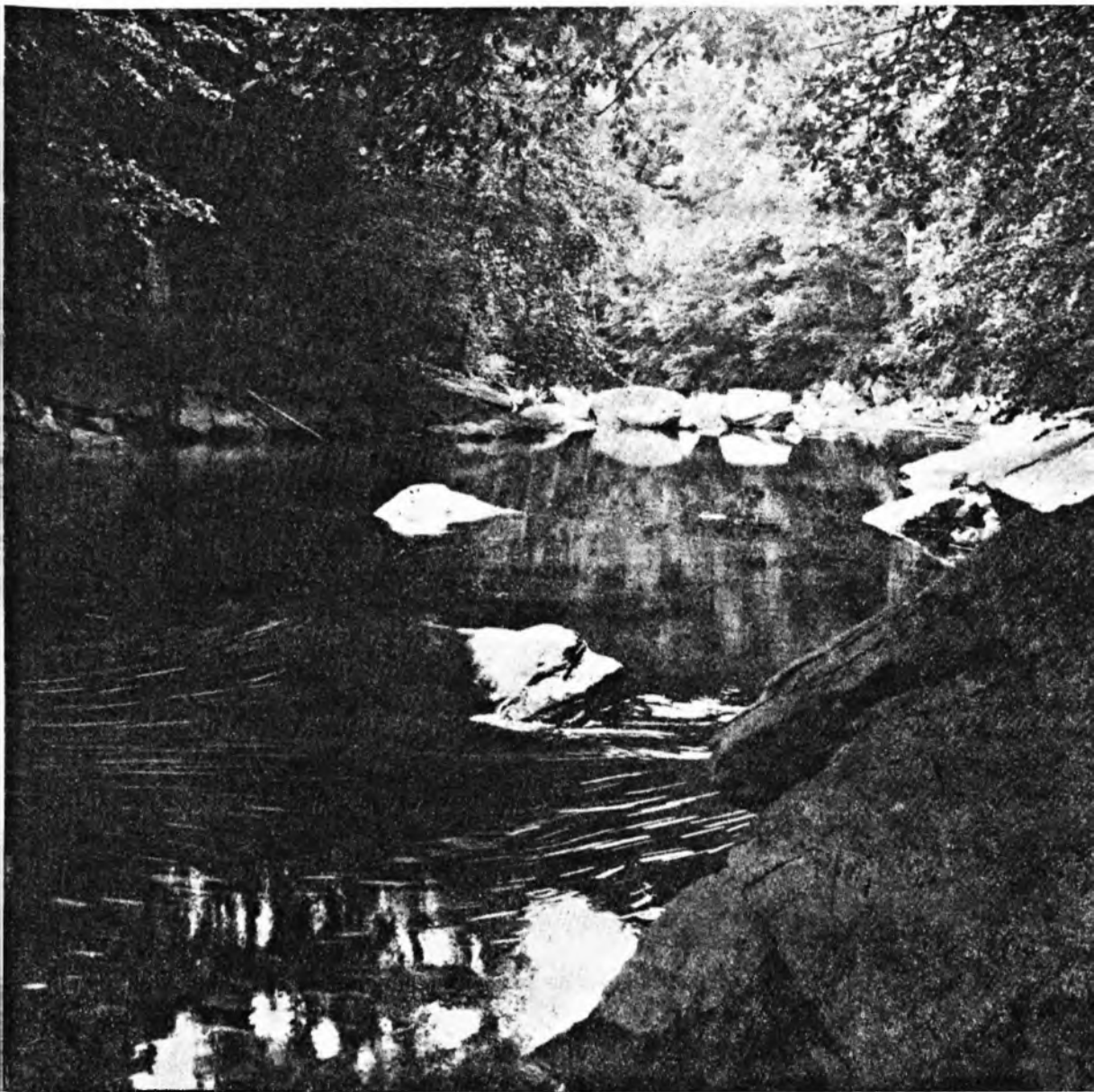
Znacznego rozszerzenia (o około 2300 ha) wymaga aktualna sieć rezerwatów na terenie Bieszczadów. Projektuje się tu sześć nowych obiektów (tab. II), które wraz z rezerwatami istniejącymi i powiększonym Bieszczadzkiem Parkiem Narodowym winny zapewnić wystarczającą ochronę wszystkim najcenniejszym elementom przyrody tego regionu. Największy z projektowanych (około 1000 ha) jest rezerwat krajobrazowo-florystyczny Połonina Wetlińsko-Smrecka. Na uwagę zasługuje także rezerwat krajobrazowo-faunistyczny Dolina Sanu pod Otrytem (ryc. 2), obejmujący bogate stanowisko węża Eskulapa. Opracowano również szczegółowy projekt rezerwatu leśnego Otryt (Michalik, Kurzyński 1987), który miałby duże znaczenie dla badań eksperymentalnych z zakresu hodowli lasu i dla celów dydaktycznych. Obiekty projektowane dla ochrony krajobrazu reprezentuje rezerwat Sine Wiry (ryc. 3).

Na terenie Pogórza Karpat Wschodnich zaprojektowano trzy rezerwaty o łącznej powierzchni około 1125 ha. Najcenniejszym i największym z nich byłby rezerwat leśny Turnica zlokalizowany orientacyjnie na pograniczu województw krośnieńskiego i przemyskiego w rejonie szczytów Turnica i Suchy Obycz, gdzie zachowały się jeszcze naturalne starodrzewia jodłowe i bukowe. Rezerwat ten winien objąć powierzchnię kilku tysięcy ha i znaleźć się w granicach projektowanego Przemyskiego Parku Krajobrazowego.

W obrębie Pogórza Karpat Zachodnich, które na terenie województwa krośnieńskiego jest najbardziej przekształcone i zniszczone, zaprojektowano tylko cztery małe rezerwaty, poświęcone głównie ochronie zabytków przyrody nieożywionej. Brak tu bowiem większych powierzchni o dobrze zachowanym środowisku przyrodniczym, a jeśli nawet takie są, to intensywnie zagospodarowane otoczenie nie rokuje skutecznej ochrony.

3. Pomniki przyrody. Obecny stan pomników przyrody — 110 okazów drzew (Kurzyński 1987) i 11 obiektów przyrody nieożywionej (Alexandrowicz 1987) — jest niezadowalający. Liczba pomników przyrody żywej winna być powiększona do około 1000. Tą formą ochrony należy obejmować nie tylko sędziwe okazy drzew w lasach, parkach, przy drogach, ale również stanowiska rzadkich gatunków roślin zielnych, fauny owadów i innych drobnych zwierząt, fragmenty dobrze zachowanych biocenoz, które z uwagi na małą powierzchnię (kilka lub kilkanaście ha) nie kwalifikują się do kategorii rezerwatów przyrody. Odnośnie do pomników przyrody nieożywionej, wytypowano i udokumentowano 21 obiektów (głównie oryginalne formy skał piaskowcowych), które winny zostać możliwie szybko objęte ochroną prawną (Alexandrowicz 1987).

4. Parki krajobrazowe. W województwie krośnieńskim, z uwagi na wysokie walory i dużą różnorodność krajobrazu, konieczne jest utworzenie czterech parków krajobrazowych (tab. II, ryc. 1). Zabezpieczą one wybrane, najbardziej wartościowe

Ryc. 3. Projektowany rezerwat krajobrazowy Sine Wiry obejmuje malowniczy przełom rzeki Wetliny koło Zawoja

Fot. S. Michalik

fragmenty krajobrazu we wszystkich głównych jednostkach geomorfologicznych i geobotanicznych.

Na terenie Bieszczadów projektuje się utworzenie parku krajobrazowego o po-

wierzchni 43894 ha, zlokalizowanego w bezpośrednim sąsiedztwie Bieszczadzkiego Parku Narodowego i obejmującego duże nagromadzenie rezerwatów przyrody (istniejących i projektowanych). Brykowicz i Studnicka (1987) sugerują utworzenie w tym rejonie dwu osobnych, niewielkich parków krajobrazowych Otryt i Pasma graniczne. Pierwszy z nich przylega bezpośrednio do projektowanej otuliny BdPN, drugi natomiast pokrywa się z częścią obszaru Bieszczadzkiego Parku Narodowego, po jego przewidywanym powiększeniu (Michalik 1987 b). W tej sytuacji logicznym rozwiązaniem wydaje się utworzenie większego parku krajobrazowego, spełniającego równocześnie rolę otuliny BdPN (ryc. 1). Takie rozwiązanie jest najbardziej zbliżone do propozycji zawartej w ogólnokrajowej koncepcji Wielkoprzestrzennego Systemu Obszarów Chronionych (Faliński 1977, Kozłowski 1980).

W Beskidzie Niskim konieczne jest utworzenie dużego parku krajobrazowego, który zabezpieczy obszary pasm Magurskich (położonych w znacznej części na terenie woj. nowosądeckiego) oraz najlepiej zachowane tereny wzdłuż granicy państwowej (ryc. 1). W granicach województwa krośnieńskiego objąłby on około 29233 ha.

Na terenie Pogórza Karpat Wschodnich projektuje się utworzenie parku krajobrazowego, o powierzchni około 12179 ha, obejmującego pasmo Gór Słonnych oraz wyjątkowo malowniczy przełomowy odcinek doliny Sanu między Trepczą a Mrzygłodem.

Czwarty z projektowanych parków krajobrazowych, Czarnorzecki, zlokalizowano na Pogórzu Karpat Zachodnich. Obejmuje on kompleks malowniczych wzgórz, z bardzo licznymi wychodniami skałek piaskowcowych, położonych na północ od Krosna, pomiędzy dolinami Wisłoka i Stobnicy (Brykowicz i Studnicka 1987). Park Czarnorzecki w granicach województwa krośnieńskiego objąłby powierzchnię około 13574 ha.

Wszystkie cztery projektowane parki krajobrazowe zajmują łącznie powierzchnię około 108881 ha, co stanowi 19,1% całego terenu województwa. Trzy z nich (Bieszczadzki, Beskidu Niskiego i Gór Słonnych) obejmują głównie krajobraz naturalny z dominacją biocenoz leśnych oraz bogatą florą i fauną. Na terenie czwartego parku (Czarnorzeckiego) przeważa krajobraz antropogeniczny z dominacją agrocenoz. Naturalne biocenozy leśne zachowały się jedynie w najwyższych partiach wzniesień.

5. Obszary chronionego krajobrazu. Brykowicz i Studnicka (1987) proponują utworzenie jednego obszaru chronionego krajobrazu obejmującego wschodnią część Beskidu Niskiego. Nie zabezpiecza to jednak wszystkich potrzeb projektowanego systemu obszarów i obiektów chronionych w województwie krośnieńskim. Konieczne jest rozszerzenie w kierunku zachodnim projektowanego obszaru chronionego krajobrazu w Beskidzie Niskim i jego kontynuacja na terenie województwa nowosądeckiego. Ponadto słuszne wydaje się utworzenie obszaru chronionego krajobrazu w rejonie Pogórza, w celu połączenia parku krajobrazowego Gór Słonnych z systemem obszarów chronionych województwa

przemyskiego. Również północna granica istniejącego Wschodniobeskidzkiego Obszaru Chronionego Krajobrazu winna ulec drobnej modyfikacji w celu połączenia go z Górami Słonnymi.

C. Uwagi końcowe i wnioski

Utworzone dotychczas oraz projektowane obszary chronione zajmują 56,3% terytorium województwa. Z tego na ochronę rezerwatową przypada 5,4%, Bieszczadzki Park Narodowy po projektowanym powiększeniu objęmie 3,6%, a wszystkie rezerwy przyrody — 1,8% (tab. III). Średnia powierzchnia rezerwatu jest

TABELA III

Aktualny i docelowy stan obszarów chronionych w województwie krośnieńskim

Typ obszaru	Stan aktualny (na 1 I 1981)			Stan docelowy (aktualny + projektowany)		
	liczba	pow. w ha	% pow. województ.	liczba	pow. w ha	% pow. województ.
Obszary chronionego krajobrazu	1	156 078,0	27,40	3	181 350,0	31,8
Parki krajobrazowe	—	—	—	4	108 881,0	19,1
Rezerwy przyrody	22	1 322,0	0,23	35	10 042,0	1,8
Park narodowy	1	5 725,0	1,00	1	20 602,0	3,6
Razem		163 125,0	28,63		320 875,0	56,3

w docelowej sieci znacznie większa od obecnej (60 ha) i wynosi około 287 ha, przeważają jednak rezerwy średniej wielkości. Udział liczbowy rezerwatów w poszczególnych klasach wielkości przedstawia się następująco:

powierzchnia w ha	liczba rezerwatów
do 10	7
11—50	13
51— 100	4
101— 300	3
301— 500	4
501—1000	2
ponad 1000	2

Rozkład docelowej powierzchni objętej ochroną rezerwatową w poszczególnych regionach fizjograficznych jest proporcjonalny do ich zróżnicowania i wartości przyrodniczej (ryc. 1). W Bieszczadach obejmuje ona 22920 ha (w tym BdPN 20602 i rezerwy 2320). W Beskidzie Niskim — 5481, na Pogórzu Karpat Wschodnich 1125 ha, na Pogórzu Karpat Zachodnich — tylko 205 ha.

W docelowej sieci rezerwatów zaprojektowano kilka obiektów wielkopowierzchniowych (powyżej 1000 ha), których walory dla ochrony zachowawczej są równo-

rzędne z niewielkimi parkami narodowymi. Ich utworzenie jest szczególnie istotne dla ochrony fauny dużych zwierząt, których rewiry pokarmowe przekraczają wielokrotnie powierzchnię największych z dotychczas utworzonych rezerwarów karpaczych.

Rozmieszczenie przestrzenne obszarów chronionych jest skorelowane zarówno z regionami fizjograficznymi, jak też z terenami o najlepiej zachowanej przyrodzie. W każdym z regionów znalazły się różne obszary chronione. Na terenie Bieszczadów jest to Park Narodowy o powierzchni docelowej 20 600 ha, piętnaście rezerwatów przyrody (poza granicami Parku Narodowego), park krajobrazowy i obszar chronionego krajobrazu. Tylko około 5% powierzchni tego regionu nie jest objęte istniejącymi i projektowanymi terenami chronionymi.

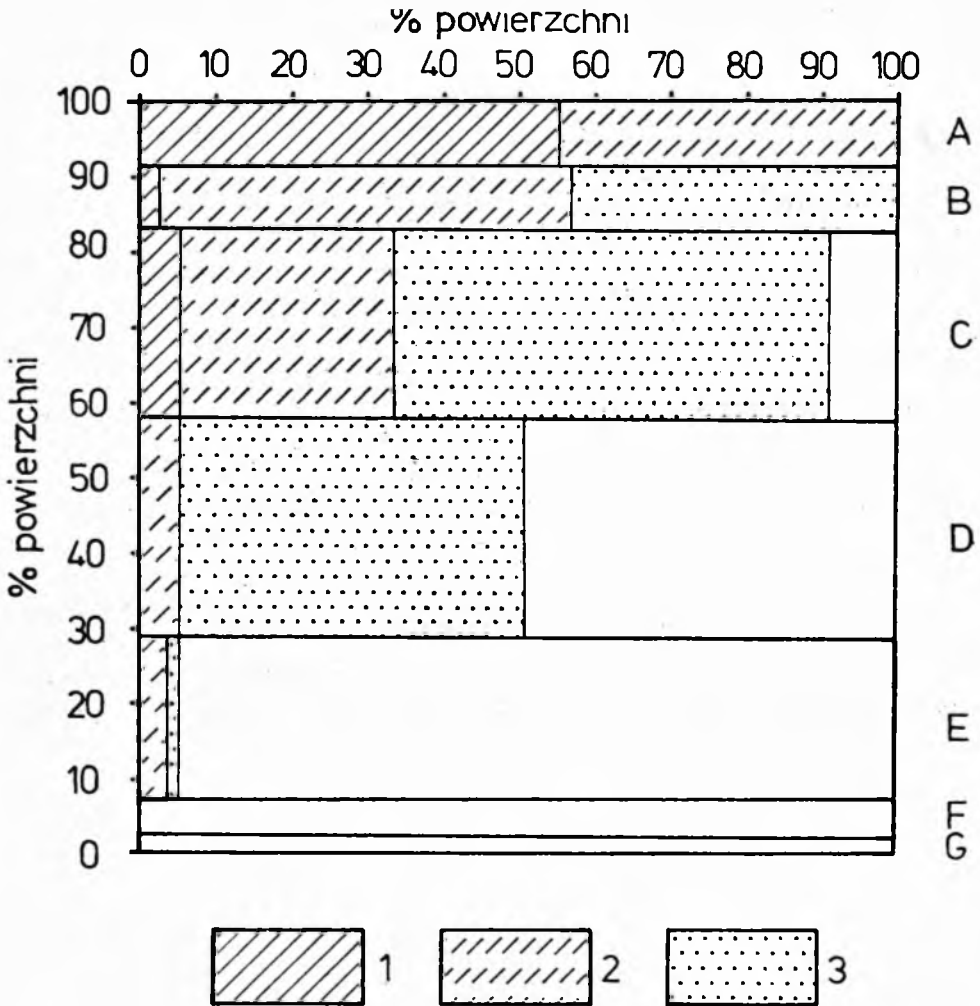
W Beskidzie Niskim sieć przestrzenna projektowanych obszarów chronionych zajmuje 94% powierzchni. Tworzy ją dziewięć rezerwatów (w tym dwa wielkopowierzchniowe), park krajobrazowy i obszar chronionego krajobrazu.

Na Pogórzu Karpat Wschodnich tereny chronione zajmują około 50% powierzchni. Są to: pięć rezerwatów przyrody, park krajobrazowy i obszar chronionego krajobrazu.

Z Pogórza Karpat Zachodnich, które jest najbardziej zniszczone, proponuje się objąć ochroną jedynie około 10% powierzchni. System obszarów chronionych tworzy tu pięć niewielkich rezerwatów, park krajobrazowy i mały fragment obszaru chronionego krajobrazu.

Zaprojektowane rozmieszczenie przestrzenne obszarów chronionych różnych kategorii wykazuje ścisłą korelację z walorami przyrodniczymi poszczególnych jednostek geobotanicznych. Tereny o wybitnych wartościach znalazłyby się w całości w granicach ochrony rezerwatowej (55,4%) i w parkach krajobrazowych (44,6%) (ryc. 4). Również w całości proponuje się objąć ochroną, głównie w formie parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu, tereny o bardzo dużych walorach przyrodniczych. Tereny o dużych walorach przyrodniczych winny być chronione na około 90% powierzchni (w tym 4,8% — rezerваты, 28,6% — parki krajobrazowe, 57,0% — obszary chronionego krajobrazu). Czwartą kategorię terenów, o średniej wartości przyrodniczej, projektuje się objąć ochroną na około 50% powierzchni, głównie w formie obszarów chronionego krajobrazu. Na terenach o niskiej wartości przyrodniczej tylko około 6% powierzchni znalazło się w granicach projektowanej ochrony krajobrazowej. W dwu ostatnich, silnie zabudowanych i zniszczonych typach terenów nie przewiduje się tworzenia żadnych obszarów chronionych. Wskazane jest natomiast znaczne zwiększenie liczby pomników przyrody.

Zaprojektowane i istniejące obszary chronione układają się w granicach województwa w powiązanych ze sobą logicznych systemach przestrzennych, tworzących dwa ciągi (korytarze) środowisk chronionych. Zasadniczy ciąg biegnie wzdłuż głównego grzbietu Karpat w kierunku wschód-zachód. Jego największy walor stanowią rozległe obszary z dobrze zachowaną przyrodą o wysokim reżimie ochronnym (park narodowy, rezerваты wielkopowierzchniowe). Połączone są one ze sobą terenami ochrony krajobrazowej (parki, obszary,) które zapewniają możliwość

Ryc. 4. Procentowy udział obszarów o różnym reżimie ochronnym (1 — park narodowy i rezerваты, 2 — parki krajobrazowe, 3 — obszary chronionego krajobrazu) w obrębie terenów o różnej wartości przyrodniczej. A — G — tereny o malejącej wartości przyrodniczej i wzrastającym stopniu zniszczenia (bliższe objaśnienia w tekście)

swobodnej migracji roślin i zwierząt. Utworzenie wzdłuż głównego grzbietu Karpat łańcucha wielkich ostoj naturalnych biocenoz, połączonych ze sobą korytarzami środowiskowymi, jest niezbędne dla zapewnienia właściwej ochrony przyrody tego regionu (w szczególności fauny dużych zwierząt leśnych). Obecnie do takich ostoj zaliczyć można tylko parki narodowe¹.

¹ Cztery parki narodowe (Tatrzański, Babiogórski, Gorczański, Pieniński) zgrupowane są blisko siebie w zachodniej części naszych Karpat. Piąty (Bieszczadzki) położony jest natomiast na ich wschodnim krańcu. W całej środkowej części Beskidów, na odcinku długości około 190 km, nie ma obecnie żadnego większego obszaru ochrony rezerwatowej.

Drugi ciąg, o mniejszym znaczeniu, biegnie w kierunku północ-południe wzdłuż doliny Sanu i łączy region Bieszczadów z kompleksami terenów chronionych Pogórza Karpat Wschodnich. Utworzenie tego korytarza środowiskowego jest niezbędne dla utrzymania migracji (wzdłuż Sanu) gatunków bieszczadzkich zasilaających bogatą ostoję flory i fauny na lesistym Pogórzu Przemyskim. Stale rozszerzający się pas terenów zurbanizowanych, biegnący z zachodu na wschód przez środkową część województwa krośnieńskiego tworzy wyraźną barierę pomiędzy tymi regionami (Michalik 1987a).

Projektowany system przestrzenny obszarów chronionych, w wyniku wprowadzenia strefowania reżimu ochronnego, rozwiązuje w znacznym stopniu sprawę otulin. Najlepiej udało się ją zaprogramować w regionie bieszczadzkim, gdzie park krajobrazowy stanowi szeroką otulinę dla Parku Narodowego i dużej grupy rezerwatów. Z kolei Wschodniobeskidzki Obszar Chronionego Krajobrazu tworzy strefę buforową dla parku krajobrazowego i pozostałych rezerwatów bieszczadzkich. W podobny sposób rozwiązano powyższą kwestię na terenie Beskidu Niskiego i Pogórza (ryc. 1). Ostatecznie tylko sześć niewielkich rezerwatów przyrody nieożywionej i krajobrazu (o łącznej pow. 288,5 ha) pozostało na terenach nie objętych żadnymi formami ochrony wielkopowierzchniowej.

Przedstawiona wyżej koncepcja kompleksowego systemu obszarów chronionych woj. krośnieńskiego wykazuje duże podobieństwo z programami opracowanymi dla innych województw (Kozłowski 1973, 1975, 1980) lub regionów Polski (Novak, Bogdanowski, Łuczyńska-Bruzda 1967, Bogdanowski 1967).

Piśmiennictwo

- Alexandrowicz Z. 1976. Ochrona przyrody Karpat polskich jako warunek wykorzystywania złóż surowców skalnych. *Zesz. Nauk. AGH, Geologia*, 24: 25—37.
- Alexandrowicz Z. 1987. Rezerваты i pomniki przyrody nieożywionej województwa krośnieńskiego. *Studia Naturae*. B, 32: 23—72.
- Andrzejewski R. 1976. Hipotetyczne sposoby interakcji między ekosystemami. W: Ekologiczne problemy tworzenia nowych typów obszarów chronionych jako formy ochrony środowisk (dyskusja). *Wiad. ekol.* 22, 2.
- Banach A., Kozakiewicz A., Kozakiewicz M. 1979. Krajobraz ekologiczny jako układ ekosystemów wzajemnie na siebie oddziałujących. *Wiad. ekol.* 25, 1.
- Bogdanowski J. 1967. Problemy metodyczne opracowania projektu Jurajskiego Parku Krajobrazowego. *Czas tech.* 3:00
- Bogdanowski J. 1972. Studium wartości krajobrazowych Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej. *Stud. Ośrodka Dokumentacji Fizjogr. PAN*, 1: 173—210.
- Bogdanowski J. 1976. Parki krajobrazowe. *Zesz. nauk. PAX*, 1—2.
- Bogdanowski J., Budziło J., Dąbrowska-Budziło K., Smagorowska L., Genga W., Łuczyńska-Bruzda M., Pawłowska K. 1973. Krajobraz Polski. Ochrona i kształtowanie dla rekreacji. *Teka Komis. Urb. i Arch.* 7: 21—34.
- Brykowicz K., Studnicka U. 1987. Obszary ochrony krajobrazowej województwa krośnieńskiego. *Studia Naturae* B, 32: 165—188.

- Czemerda A., Zabierowski K. 1978. Motywy i program przestrzenny ochrony krajobrazu w Polsce. *Chrońmy Przyr. ojcz.* 33, 1: 21—30.
- Czubiński Z. 1965. Parki narodowe i rezerwy przyrody w Polsce. W: Ochrona przyrody i jej zasobów — problemy i metody. Wydawn. Zakładu Ochrony Przyrody PAN, Kraków.
- Faliński J. B. 1977. Program ochrony krajobrazu Polski. *Inwest. i Bud.* 4.
- Gacka-Grzesikiewicz E. 1976. Ekologiczne problemy tworzenia nowych typów obszarów chronionych jako formy ochrony środowiska. *Wiad. ekol.* 11, 1: 3—25.
- Gacka-Grzesikiewicz E., Różycka W. 1977. Obszary chronione a przestrzenna struktura aglomeracji. IKŚ, Warszawa.
- Jagusiewicz A. 1979. System parków krajobrazowych w Polsce. Państw. Wydawn. Nauk. Warszawa—Łódź.
- Jankowski A. 1960. Plan właściwej sieci rezerwatów torfowiskowych na Pomorzu Szczecińskim. *Przyr. Pol. zach.* 4: 79—92.
- Kostyrko J. 1949. Racjonalna sieć rezerwatów leśnych jako podstawa praktyki hodowlanej. *Chrońmy Przyr. ojcz.* 5, 4/5/6: 10—15.
- Kozakiewicz A., Kozakiewicz M. 1980. Krajobraz jako jednostka ekologiczna. *Biol. w szkole*, 33, 4.
- Kozłowski S. 1972. Ochrona krajobrazu w Polsce. *Wszecławiat*, 1: 2—6.
- Kozłowski S. 1973. Program ochrony krajobrazu Polski i jego pierwsze realizacje. *Ochr. Przyr.* 38: 61—83.
- Kozłowski S. 1975. Problemy gospodarki środowiskiem przyrodniczym a ochrona krajobrazu w Polsce. W: Kształtowanie krajobrazu a ochrona przyrody. Państw. Wydawn. Rol. i Leśne, Warszawa.
- Kozłowski S. 1980. Ochrona krajobrazu. Liga Ochr. Przyr. Warszawa.
- Kurzyński J. 1987. Rezerwy i pomniki przyrody żywej województwa krośnieńskiego. *Studia Naturae*. B, 32: 73—140.
- Langer H. 1978. Ekologia krajobrazu a planowanie przestrzenne. W: *Przegl. zagr. Lit. geogr.* — Ekologia krajobrazu, 1.
- Matuszkiewicz W. 1974. Teoretyczno-metodyczne podstawy badań roślinności jako elementu krajobrazu i obiektu użytkowania rekreacyjnego. *Wiad. ekol.* 1.
- Michalik S. 1973. Aktualny stan i perspektywiczne kierunki rozwoju ochrony rezerwatowej w Polsce. *Studia Naturae* B, 32.
- Michalik S. 1977. Projekt międzynarodowego parku w Bieszczadach Zachodnich. *Chrońmy Przyr. ojcz.* 33, 2: 5—18.
- Michalik S. 1978a. Parki narodowe, rezerwy i pomniki przyrody w Polsce — ich funkcje i znaczenie. W: Ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego, tom 1: 427—462. Państw. Wydawn. Nauk. Warszawa—Kraków.
- Michalik S. 1978b. Ochrona Bieszczadów Zachodnich w świetle waloryzacji przyrodniczej. *Kosmos*, ser. A, 4: 383—391.
- Michalik S. 1979. Przestrzenna i ekologiczna koncepcja ochrony szaty roślinnej centralnej części Wyżyny Krakowskiej. *Ochr. Przyr.* 42: 79—91.
- Michalik S. 1981a. Bieszczady Wysokie. *Przyr. pol.* 9: 18—20.
- Michalik S. 1981b. Beskid Niski. *Przyr. pol.* 10: 18—20.
- Michalik S. 1982. Projekt Parku Narodowego w Beskidzie Niskim. *Kosmos*, ser. A, 31, 3—4: 219—224.
- Michalik S. 1987a. Aktualny stan ochrony przyrody w województwie krośnieńskim na tle waloryzacji przyrodniczej. *Studia Naturae*.
- Michalik S. 1987b. Parki narodowe województwa krośnieńskiego. *Studia Naturae* B, 32: 141—164.
- Michalik S., Kurzyński J. 1987. Szata roślinna projektowanego rezerwatu przyrody Otryt w Bieszczadach. *Ochr. Przyr.* 45: 41—58.
- Novak Z., Bogdanowski J., Łuczyńska-Bruzda M. 1967. Jurajski Park Krajobrazowy. *Architektura* 5/6.

Novak Z., Łuczyńska-Bruzda M., Bogdanowski J. 1970. System parków krajobrazowych Polski południowej jako współczesna skala terenów rekreacyjnych. *Teka Komis. Urb. i Archit.* 4.

Ružička M., Drdoš 1978. Ekologia krajobrazu w praktyce planowania i projektowania. W: *Przeł. zagr. Lit. geogr.* — Ekologia krajobrazu, 1.

Smólski S. rkps. Beskid Niski.

Sokołowski A. 1974. Projekt racjonalnej sieci rezerwatów przyrody w województwie białostockim. *Ochr. Przyr.* 39: 155—172.

Witkowski Z. 1975. Stan i perspektywy rozwoju sieci parków narodowych w Polsce. *Chrońmy Przyr. ojcz.* 31, 1: 8—19.